УДК 341.9:347.63
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-4-8

МІЖНАРОДНЕ ВИЗНАННЯ ЗАКОННОГО ПОХОДЖЕННЯ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: АНАЛІЗ ПРИЗУПИНЕННЯ ПРОЄКТУ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВИЗНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАКОННОГО БАТЬКІВСТВА ГААЗЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Чевичалова Жанна В'ячеславівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного судочинства,
арбітражу і міжнародного приватного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
zhannachevychalova@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9320-9441

Метою *даної статті є аналіз сучасного стану та перспектив міжнародно-правового регулювання транскордонного сурогатного материнства крізь призму діяльності Гаазької конференції з міжнародного приватного права, з'ясування причин неможливості досягнення державами консенсусу щодо універсальних правил визнання законного батьківства та визначення можливих напрямів подальшого розвитку міжнародно-правових механізмів захисту прав дітей, народжених унаслідок транскордонного сурогатного материнства.*

Методи. *Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний метод застосовано для дослідження суперечностей між національними правовими підходами до сурогатного материнства та необхідністю забезпечення міжнародного захисту прав дитини. Методи аналізу та синтезу використано для узагальнення наукових підходів і виявлення основних проблем міжнародно-правового регулювання зазначених відносин. Формально-юридичний метод використано для аналізу положень міжнародних договорів, актів міжнародних організацій, національного законодавства та інших нормативних джерел. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити законодавчі та правозастосовні підходи різних держав до допустимості сурогатного материнства, встановлення законного походження та визнання відповідних правових наслідків за кордоном. Історико-правовий метод використано для дослідження становлення міжнародного співробітництва у сфері транскордонного сурогатного материнства та еволюції підходів Гаазької конференції з міжнародного приватного права.*

Результати. *За результатами проведеного дослідження встановлено, що призупинення у березні 2026 року роботи над проєктом Конвенції про визнання судових рішень щодо законного походження свідчить не лише про складність досягнення міжнародного консенсусу, а й про необхідність пошуку альтернативних або поетапних механізмів міжнародного співробітництва. Перспективним напрямом є формування мінімальних міжнародних стандартів, орієнтованих насамперед на забезпечення прав та найкращих інтересів дитини, а також розвиток механізмів транскордонного співробітництва у питаннях визнання батьківства.*

Також результати дослідження дають підстави стверджувати, що ефективне міжнародно-правове регулювання транскордонного сурогатного материнства потребує балансу між різними правовими цінностями та інтересами, а пріоритетним напрямом міжнародної співпраці має залишатися забезпечення правового статусу та захисту прав дитини незалежно від відмінностей у законодавстві держав, пов'язаних із відповідними правовідносинами.

Висновки. *Проведене дослідження засвідчило, що призупинення у березні 2026 р. роботи Гаазької конференції з міжнародного приватного права над проєктом Конвенції зумовлене передусім фундаментальними розбіжностями держав щодо правової природи сурогатного материнства, застосування ДРТ та співвідношення державного суверенітету із необхідністю забезпечення безперервності правового статусу дитини.*

Аналіз проєкту Конвенції показав, що значна кількість декларацій, застережень, факультативних положень та винятків істотно обмежувала уніфікований характер механізму міжнародного визнання походження та могла зберігати ризик виникнення «кульгаючого законного походження» (limping legal parentage). Основною перешкодою для досягнення консенсусу виявилися не процесуальні питання визнання іноземних судових рішень, а відсутність єдиного підходу держав до самого інституту сурогатного материнства.

Перспективним напрямом подальшого міжнародно-правового регулювання є формування мінімальних стандартів визнання законного походження дитини на основі принципу найкращих інтересів дитини, розвиток інструментів «м'якого права» та поступова уніфікація механізмів міжнародного співробітництва. Таким чином, призупинення проєкту Конвенції не усуває актуальності проблеми, а підтвер-

© Чевичалова Ж. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ISSN: 2307-8049 (Print)
ISSN: 2663-2799 (Online)

джує необхідність пошуку балансу між державним суверенітетом, міжнародним співробітництвом та ефективним захистом прав дитини.

Ключові слова: *міжнародні домовленості про сурогатне материнство; колізійні норми правового регулювання транскордонного сурогатного материнства; захист прав дитини; міжнародна уніфікація правового регулювання сурогатного материнства.*

INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE LEGAL PARENTAGE OF CHILDREN IN THE CONTEXT OF CROSS-BORDER SURROGACY: AN ANALYSIS OF THE SUSPENSION OF THE DRAFT CONVENTION ON THE RECOGNITION OF JUDGMENTS IN RESPECT OF LEGAL PARENTAGE UNDER THE HAGUE CONFERENCE ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Chevychalova Zhanna Viacheslavivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Civil Procedure,
Arbitration and Private International Law,
Yaroslav Mudryi National Law University
zhannachevychalova@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9320-9441

Purpose*. The objective of this article is to examine the current state and prospects of the international legal regulation of cross-border surrogacy with particular regard to the work of the Hague Conference on Private International Law (HCCH), to identify the underlying reasons for the inability of states to reach a consensus on the establishment of universal rules governing the recognition of legal parentage, and to determine potential avenues for the further development and refinement of international legal mechanisms for protecting the rights and interests of children born as a result of cross-border surrogacy arrangements.*

Methods. *The methodological framework of the study comprises a combination of general scientific and specialized legal research methods. The dialectical method is employed to examine the tensions between national legal approaches to surrogacy and the need to ensure the international protection of the rights of the child. The methods of analysis and synthesis have been used to systematize scholarly approaches and identify the principal challenges arising in the international legal regulation of the relevant relations. The formal-legal method has been applied to analyze the provisions of international treaties, instruments of international organizations, national legislation, and other normative legal sources. The comparative legal method enables a comparison of the legislative and law-enforcement approaches adopted by different States regarding the permissibility of surrogacy, the determination of legal parentage, and the recognition abroad of the corresponding legal effects. The historical legal method has been used to examine the development of international cooperation in the field of cross-border surrogacy and the evolution of the Hague Conference on Private International Law's approaches.*

Results. *The findings of the research indicate that the suspension, in March 2026, of the work on the Draft Convention on the Recognition of Judgments Relating to Legal Parentage reflects not only the inherent difficulties in achieving international consensus in this area, but also the need to explore alternative and/or incremental mechanisms of international cooperation. In this context, a potentially viable avenue lies in the development of minimum international standards, primarily aimed at safeguarding the rights and best interests of the child, alongside the establishment and enhancement of mechanisms for cross-border cooperation in matters concerning the recognition of legal parentage.*

The findings of the research further support the conclusion that effective international legal regulation of cross-border surrogacy requires a careful balancing of competing legal values and interests. In this regard, a paramount objective of international cooperation should remain the recognition and preservation of the child's legal status and the effective protection of the child's rights, irrespective of divergences among the national legal systems of the states connected with the relevant legal relationship.

Conclusions. *The research demonstrates that the suspension, in March 2026, of the Hague Conference on Private International Law's work on the Draft Convention was primarily attributable to fundamental divergences among states concerning the legal nature and regulation of surrogacy, the use of assisted reproductive technologies (ART), and the relationship between State sovereignty and the imperative of ensuring the continuity of a child's legal status across jurisdictions.*

The analysis of the Draft Convention indicates that the extensive reliance on declarations, reservations, optional provisions, and exceptions substantially qualified the uniform character of the proposed mechanism for the international recognition of legal parentage and potentially perpetuated the risk of "limping legal parentage", whereby a parent-child relationship established or recognized in one jurisdiction may not produce equivalent legal effects in another. The principal obstacle to achieving consensus therefore lay not in the procedural complexities associated with the recognition of foreign judgments, but rather in the absence of a common substantive approach among states to the institution of surrogacy itself.

A prospective avenue for the further development of the international legal framework in this field lies in the elaboration of minimum standards governing the recognition of legal parentage, firmly grounded in the principle of the best interests of the child, coupled with the further development and progressive implementation of soft-law instruments and the gradual harmonization of mechanisms of international judicial and administrative cooperation. Accordingly, the suspension of the Draft Convention should not be regarded as diminishing the relevance of the issue; rather, it underscores the continuing necessity to pursue a balanced international legal framework capable of reconciling State sovereignty, international cooperation, and the effective protection of the rights and best interests of the child in the context of cross-border surrogacy.

***Keywords**: cross-border surrogacy arrangements; conflict-of-laws rules governing cross-border surrogacy; protection of the rights of the child; international harmonization of the legal regulation of surrogacy.*

Вступ. Актуальність теми транскордонного сурогатного материнства зумовлена тим, що воно залишається однією з найбільш дискусійних сфер сучасного міжнародного приватного права, в якій поєднуються питання правового статусу дитини, захисту прав людини, застосування допоміжних репродуктивних технологій, міжнародного визнання судових рішень та поваги до державного суверенітету. Незважаючи на тривалу роботу Гаазької конференції з міжнародного приватного права над створенням універсального механізму міжнародного визнання законного походження дітей, народжених у транскордонних правовідносинах, у березні 2026 р. проєкт Конвенції про визнання судових рішень щодо законного батьківства було офіційно призупинено. Таке рішення засвідчило існування глибоких концептуальних розбіжностей між державами щодо правової природи сурогатного материнства, допустимих меж застосування допоміжних репродуктивних технологій та співвідношення національного суверенітету із міжнародними стандартами захисту прав дитини.

Призупинення роботи над проєктом Конвенції про визнання судових рішень щодо законного батьківства не лише не зменшило практичної значущості проблеми, а й актуалізувало потребу в комплексному науковому переосмисленні причин неможливості досягнення міжнародного консенсусу, оцінюванні запропонованих правових механізмів та визначенні перспектив розвитку міжнародного регулювання.

Нами вже наголошувалося у попередніх статтях, наскільки ускладнюють і без того нестабільні відносини сурогатного материнства такі виклики, як, наприклад, пандемія COVID-19 або збройна агресія Росії проти України (Чевичалова, 2024, С. 206). Багато уваги приділяється українськими науковцями питанням вдосконалення національного правового регулювання відносин сурогатного материнства (Вознюк, 2025), (Гофельд, 2024). Але найбільшу проблему становить існування юрисдикцій з протилежними поглядами на сурогатне материнство в цілому і за участю іноземного елемента зокрема.

Особливої ваги ці питання набувають з огляду на збереження випадків так званого кульгаючого законного походження (limping legal parentage), коли правовий статус дитини визнається в одній державі, але не породжує відповідних юридичних наслідків в іншій, що безпосередньо впливає на реалізацію її основоположних прав.

1. Розвиток підходів НССН до міжнародного визнання законного походження дітей у контексті сурогатного материнства

Низку статей, над якими ми працювали протягом кількох останніх років, було присвячено комплексному дослідженню проблем правового регулювання транскордонного сурогатного материнства.

Нагадаємо, що Проєкт батьківства / сурогатного материнства Гаазької конференції з міжнародного приватного права (НССН) розпочався у 2010 р. із попередніх досліджень. У 2014 р. Постійне бюро НССН опублікувало документ щодо доцільності та перспективності подальшої роботи. Це супроводжувалося масштабним дослідженням на основі анкетних опитувань держав та інших заінтересованих сторін. У документі 2014 р. було зроблено висновок, що проведення роботи в цій сфері є доцільним (у цьому разі необхідним). Тому в березні 2015 р. Рада з загальних питань та політики (CGAP) НССН вирішила скликати Експертну групу для оцінки доцільності подальшої роботи над питанням статусу дітей. Це не лише підкреслило значущість проблеми, а й актуалізувало потребу в комплексному науковому переосмисленні причин, через які неможливо досягти міжнародного консенсусу, а також в оцінюванні запропонованих правових механізмів та визначенні перспектив розвитку міжнародного регулювання.

Особливої ваги ці питання набувають з огляду на збереження випадків так званого кульгаючого законного походження *(limping legal parentage)*. У таких ситуаціях правовий статус дитини, визнаний в одній державі, не породжує відповідних юридичних наслідків в іншій, що безпосередньо перешкоджає реалізації її основоположних прав, зокрема тих, що виникають із міжнародних угод про сурогатне материнство.

Упродовж 2016–2022 років Експертна група провела 12 засідань і надала свій Заключний звіт на розгляд CGAP у 2022 р. Вона рекомендувала створити Робочу групу (далі – РГ) для розроблення положень таких двох документів: 1) Конвенції про законне батьківство загалом (за винятком випадків, пов'язаних із міжнародними угодами про сурогатне материнство); та 2) Протоколу про законне батьківство, встановлене за результатами міжнародної угоди про сурогатне материнство.

ISSN: 2307-8049 (Print)
ISSN: 2663-2799 (Online)

Зауважимо, що у цьому дослідженні вживання терміна «законне походження», а не «законне батьківство», з урахуванням наявності у вітчизняній правовій традиції поняття «материнство», на наш погляд, є більш доцільним задля запобігання звуженню його змісту.

Хоча робота над обома документами вже розпочалася, CGAP доручила РГ вивчити можливість розроблення єдиного інструменту через застереження стосовно різного ставлення до дітей залежно від обставин їхнього народження.

Отже, РГ працювала над проєктом положень єдиного документа, що застосовуватиметься незалежно від способу зачаття дитини (зокрема, природного або за допомогою допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ)), обставин її народження (наприклад, на підставі угоди про сурогатне материнство) чи методу встановлення законного походження (зокрема шляхом усиновлення).

Упродовж 2023–2025 рр. відбулося п'ять засідань РГ, до складу якої входили делегати від 25 держав – членів HCCH та трьох організацій-спостерігачів. РГ підготувала проєкт Конвенції про визнання судових рішень щодо законного батьківства (далі – проєкт Конвенції), взявши за основу текст, напрацьований на етапі діяльності Експертної групи Проєкту. Згодом текст регулярно змінювався підгрупами РГ з урахуванням обговорень під час засідань РГ та коментарів, поданих делегатами в письмовій формі. Підгрупи складалися з Голови РГ, делегатів РГ та членів Постійного бюро.

Зрештою, попри тривалу співпрацю, проблемні питання, які зумовили початок роботи над цим документом, так і не були належним чином розв'язані. На наш погляд, це створюватиме перешкоди для дітей та їхніх батьків, а також матиме тривалі негативні наслідки протягом усього життя особи, зокрема у сфері реалізації її основоположних прав.

Причини сучасних труднощів із транскордонним визнанням законного походження полягають у тому, що держави все ще мають не лише відмінні матеріально-правові норми щодо встановлення законного батьківства у внутрішніх ситуаціях, а й різні правила стосовно міжнародної юрисдикції, застосовного права та визнання такого батьківства. Отже, держави мають різні погляди та закони щодо встановлення й визнання законного походження, зокрема після угоди про сурогатне материнство.

Доцільно згадати Італію, в якій від 2004 р. діє закон, що передбачає кримінальну відповідальність за сурогатне материнство, включно з організацією та рекламою, із загрозою ув'язнення до 2 років і штрафом до 1 млн євро, а також те, що в жовтні 2024 р. італійський парламент підтримав внесений законопроєкт й поширив заборону на транскордонне сурогатне материнство. Тепер громадяни Італії, які вдалися до виконання сурогатних програм в інших країнах, також підлягають кримінальному переслідуванню (Черненко, 2025).

2. Проєкт Конвенції про визнання судових рішень щодо законного походження: основні положення та проблеми досягнення міжнародного консенсусу

Ключовими елементами проєкту Конвенції є такі: «кульгаюче законне походження» може виникнути, коли правовий статус батьків і дітей встановлено в одній державі, але не визнано в інших, або коли відрізняється у державах, з якими сторони мають правовий зв'язок (відповідно до підпунктів (a)–(c) пункту 5 документа C&D CGAP 2023, доступного на офіційному сайті HCCH (www.hcch.net) у розділі «Управління», Ради з загальних питань та політики, «Архів (2000–2025)».

Надаючи цю рекомендацію, Експертна група спиралася на позицію більшості фахівців, які вважали диференційований підхід (із закріпленням відмінних правил у різних документах) доцільнішим. Це зумовлено тим, що держави, в яких сурогатне материнство заборонене, можуть заперечувати проти розроблення єдиного документа або відмовитися від участі в переговорах, якщо він охоплюватиме питання законного походження, встановленого на підставі таких міжнародних угод (2, п. 80).

Ключова вимога полягає в тому, що РГ має керуватися головною метою будь-якого нового документа – забезпечення більшої передбачуваності, визначеності та безперервності юридичного походження в міжнародних ситуаціях для всіх заінтересованих осіб. Це передбачає врахування їхніх прав людини, зокрема закріплених у Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини, та передусім її права на забезпечення найкращих інтересів як першочергового чинника в усіх діях стосовно неї.

Головною метою проєкту Конвенції було забезпечення взаємодії між різними правовими системами для сприяння транскордонному визнанню законного походження, встановленого на підставі судового рішення. Водночас документ покликаний ураховувати застереження держав і відображати відмінності в національних підходах до встановлення й визнання такого статусу залежно від обставин народження та способу зачаття дитини. На жаль, майже кожен пункт проєкту Конвенції містить винятки як дійсні, так і потенційні, що зумовлює «незрілість» цього документа в цілому.

Проєкт Конвенції складається з 25 статей, кожна з яких супроводжується розгорнутим поясненням. Наприклад, коментарі до статей 9 та 10 охоплюють кілька сторінок. Більшість зі статей, за винятком 6–8, 16 та 18, містять обґрунтування щодо їхньої доцільності. У статті 2 такі обґрунтування фактично поглинаються самими поясненнями.

Починаючи зі сфери застосування, ми стикаємося саме з певними колізіями. Проєкт Конвенції застосовується до законного походження будь-якої особи, незалежно від віку

та способу зачаття, обставин народження чи способу встановлення законного походження. Це означає, що проєкт Конвенції застосовується до внутрішньодержавного усиновлення, а також до законного походження дітей, народжених за домовленістю про сурогатне материнство та внаслідок застосування інших ДРТ.

Визначення «законного походження» в проєкті Конвенції навмисно залишено досить широким і зосереджено на особистому статусі особи, без посилання на терміни національного законодавства. Це спрямовано на врахування та/або порівняння різних правових реалій держав.

У проєкті Конвенції відсутнє визначення поняття «дитина», що дає змогу тлумачити його відповідно до контексту конкретної норми (зокрема, як «нащадок» або «потомок» іншої особи, незалежно від досягнення нею повноліття). Тому вислів «незалежно від віку дитини» включено для уточнення того, що в контексті проєкту Конвенції це поняття стосується особи будь-якого віку. Водночас, коли в проєкті Конвенції йдеться про «найкращі інтереси дитини», це положення поширюється виключно на осіб, які не досягли 18 років.

Хоча це прямо не зазначено, проєкт Конвенції не застосовується до осіб до їх народження, однак судові рішення, ухвалені до народження дитини, охоплюються сферою дії проєкту Конвенції, оскільки в більшості держав вони набувають юридичної сили безпосередньо від моменту її народження.

Члени РГ погодилися, що слово «зачаття», якщо його розуміти в контексті ДРТ, стосується перенесення ембріона, а не його створення. Можна було б розглянути можливість використання в цьому визначенні слова «вагітність» замість «зачаття», щоб уникнути будь-якої плутанини.

Стаття 3 проєкту Конвенції виключає з його застосування міжнародне усиновлення, а так само права та обов'язки, які випливають із законного походження.

Також передбачено потенційне виключення: законне походження, встановлене на підставі рішення суду за результатами угоди про сурогатне материнство, не охоплюється сферою дії документа, якщо «угода про сурогатне материнство» не відповідає визначенню цього терміна у статті 4(f),

а саме:

«Домовленість про сурогатне материнство» означає угоду:

– між передбачваним(-и) батьком(-ами) та сурогатною матір'ю;

– за якою обидві сторони дали свою [вільну та поінформовану] згоду до зачаття; та

– за якою сурогатна мати погоджується народити дитину з наміром встановлення юридичного походення між дитиною та передбачуваним(-и) батьком(-ами).

Проєкт Конвенції містить гарантії / стандарти, спрямовані на захист основних прав дитини та всіх причетних осіб. Включення гарантій / стандартів до проєкту Конвенції вимагає або дозволяє невизнання рішень щодо законного батьківства, коли гарантій / стандартів не дотримано.

Включення зазначених гарантій / стандартів до проєкту Конвенції відбувалося у різні способи, наприклад:

– у положеннях про сферу застосування та/або визначення (статті 2(3) та 4(f)) виключити із застосування проєкту Конвенції законне походження після угод про сурогатне материнство, які не відповідають гарантіям / стандартам (вільна та поінформована згода сурогатної матері та передбачуваних батьків до зачаття);

– у непрямих підставах юрисдикції (ст. 9), щоб лише рішення про встановлення законного походження, винесені в державах, які мають належні юрисдикційні зв'язки, підлягали визнанню згідно з проєктом Конвенції. Зазначені чинники сформульовано з метою мінімізації ризиків щодо купівлі-продажу дітей, торгівлі ними, а також експлуатації дітей та/або сурогатних матерів.

Також серед підстав для відмови у визнанні рішень про законне походження зазначено недотриманнння таких гарантій / стандартів (наприклад, вік; згода в контексті сурогатного материнства, внутрішнього усиновлення та ДРТ; відсутність торгівлі людьми або переміщення / звичного місця проживання сурогатної матері в контексті угоди про сурогатне материнство; та відсутність неприйнятних / невигідних умов або санкцій, накладених на сурогатну жінку / сурогатну матір в угоді про сурогатне материнство).

Також включення гарантій / стандартів, спрямованих на захист основоположних прав дитини та всіх причетних до проєкту Конвенції осіб, відбувалося шляхом декларування. У деклараціях (ст. 22) пропонується, щоб Договірні держави могли заявити, що рішення визнаються лише за умови дотримання певних гарантій / стандартів. Наприклад, відсутність неправомірної фінансової вигоди від усиновлення або сурогатного материнства; наявність генетичного зв'язку між дитиною та принаймні одним із передбачуввних батьків; відсутність генетичного зв'язку між дитиною та сурогатною матір'ю; усиновлення / сурогатне материнство / репродуктивні технології, що регулюються в державі судового рішення; згода сурогатної матері після народження на встановлення законного походження виключно з передбачуваним(-и) батьком(-ами).

Положення про застереження, що регулюється ст. 23, дозволяє державі відмовити у визнанні рішень щодо законного походження та/або усиновлення після угоди про сурогатне материнство.

Далі у ст. 25, яку присвячено регламентації договірних відносин, передбачено, щоб держави могли обирати, з якими саме країнами вони бажають застосовувати Конвенцію, на підставі оцінювання їхніх правових стандартів та практики. Рішення про встановлення

ISSN: 2307-8049 (Print)
ISSN: 2663-2799 (Online)

договірних відносин можуть частково ґрунтуватися на інформації, наданій у Формі або Профілі країни (ст. 24), про гарантії / стандарти в національному законодавстві держави судового рішення стосовно практики сурогатного материнства, інших допоміжних репродуктивних технологій або усиновлення.

РГ щодо доцільності [прийняття Конвенції], зокрема, зазначила таке:

– надмірна кількість підстав для відмови у визнанні може призвести до значної асиметрії в застосуванні Конвенції про визнання судових рішень щодо законного батьківства Це не лише ускладнить правозастосування, а й навряд чи принесе суттєву додаткову цінність порівняно з чинними національними правилами. Хоча такий підхід може зменшити частоту посилань на застереження про публічний порядок, він навряд чи забезпечить безперервність законного походження. Крім того, узгодження державами єдиних стандартів щодо практики сурогатного материнства, ДРТ або внутрішнього усиновлення є недоцільним через суттєві розбіжності в їхній національній політиці;

– установлення численних гарантій / стандартів у проєкті Конвенції призводить до того, що для деяких членів РГ його правила виявляються більш обмежувальними щодо безперервності законного походження, ніж чинні внутрішні норми окремих держав. Це викликає сумніви стосовно реальної практичної цінності Конвенції.

На думку одного з членів РГ, включення гарантій / стандартів усе ще може тлумачитися як легітимізація сурогатного материнства, що є неприйнятним для цієї держави. Насамперед визнання рішень про встановлення законного походження внаслідок угоди про сурогатне материнство (особливо коли дитина не має біологічного зв'язку з майбутнім батьком) вважається таким, що не відповідає найкращим інтересам дитини, а отже, суперечить публічному порядку. Натомість захист дитини в цій юрисдикції забезпечується індивідуальним оцінюванням того, чи відповідає фактичний зв'язок між дитиною та передбачуваними батьками найкращим інтересам дитини, наприклад, у процедурі усиновлення. З огляду на це, зазначений член РГ переконаний, що законне походження, встановлене на підставі угод про сурогатне материнство, взагалі не повинно згадуватися в тексті проєкту Конвенції.

Оскільки держави мають відмінні підходи та законодавство у сфері законного походження, РГ дійшла висновку, що включення механізму декларацій або застережень є ефективним способом уникнення розбіжностей під час досягнення консенсусу щодо гармонізації правил у можливій Конвенції про визнання судових рішень щодо законного походження. Такий інструмент дасть державам змогу ставати учасницями Конвенції без порушення норм їхнього національного матеріального права та фундаментальних правових принципів. Однак застосування механізму декларацій, окрім згаданого вище обмеження безперервності законного походження, може призвести до створення Конвенції «змінної геометрії», норми якої застосовуватимуться державами-учасницями неоднаково.

Вважаємо за доцільне зупинитися на статтях 20 та 21 проєкту Конвенції, що містять загальні зобов'язання, які прямо не пов'язані з визнанням іноземного судового рішення про встановлення законного походження або потенційно не обмежуються лише цим питанням. Вони спрямовані на запобігання купівлі-продажу дітей, торгівлі ними, експлуатації дітей, жінок та інших осіб, а також на збереження та доступ до інформації про походження дитини.

Укотре наголошено, що загальні зобов'язання мають єдину універсальну мету – захист основоположних прав дитини та всіх залучених осіб, тому вони також можуть розглядатися як гарантії / стандарти.

Водночас проєкт Конвенції не впливає на компетенцію держав приймати матеріальні та процесуальні норми сімейного права (такі, як правила щодо встановлення або оскарження законного походження). Проєкт Конвенції також не обмежує суверенне право держав дозволяти чи забороняти сурогатне материнство, усиновлення або застосування ДРТ. Регулювання цих питань залишається на розсуд національного законодавства та політики держав.

Проєкт Конвенції також не обмежує дію національних правил стосовно визнання судових рішень про встановлення законного походження. Інакше кажучи, якщо судове рішення не підпадає під сферу дії проєкту Конвенції або, хоч і охоплюється нею, не може бути визнане на підставі його норм, запитувана держава зберігає право визнати таке рішення відповідно до свого внутрішнього законодавства (ст. 17).

Стаття 21 містить загальне зобов'язання Договірних держав щодо збору, збереження та забезпечення доступу до інформації про походження дитини, яке було включено відповідно до статей 8 і 24 Конвенції ООН про права дитини, а також ст. 30 Конвенції про усиновлення 1993 р.

Члени РГ висловили протилежні погляди щодо доцільності цього положення:

– для деяких держав – членів РГ воно є засадничим, оскільки право знати своє походження належить до основоположних прав дитини. Це питання має особливе значення у сферах усиновлення, сурогатного материнства, застосування інших ДРТ, а також для окремих категорій, таких як діти мігрантів. Це положення узгоджується з преамбулою проєкту Конвенції. Для цих держав закріплення права дитини на доступ до такої інформації в Конвенції є критично важливим;

– окремі члени РГ наголосили, що відсутність цієї норми призведе до розбіжностей у стандартах між міждержавним усиновленням (яке регулюється ст. 30 Конвенції про

усиновлення 1993 р.) та внутрішнім усиновленням (що охоплюється проєктом Конвенції). Вони вважали за потрібне врахувати досвід застосування Конвенції про усиновлення 1993 р., який засвідчив важливість знання про своє походження для формування ідентичності усиновленої особи. Насамкінець, частина держав зазначила, що відсутність зобов'язання щодо права дитини знати своє походження, ймовірно, стримуватиме певні країни від ратифікації Конвенції;

– на думку інших членів РГ, викладене в цій нормі зобов'язання безпосередньо не пов'язане з правом усиновлення чи визнанням судових рішень про встановлення законного походження, тому воно не повинно включатися в текст Конвенції, що містить такі правила. Регулювання цієї сфери слід залишити на розсуд національного законодавства (включаючи регіональне та міжнародне право). Ці держави зазначили, що таке зобов'язання означатиме створення нових норм у сфері публічного та/або медичного права. Окремі делегації також наголосили на необхідності деталізації правил захисту персональних даних, що виходить за межі традиційної сфери застосування Конвенції про визнання судових рішень щодо законного походження. Вони також звернули увагу на принципову відмінність між Конвенцією про усиновлення 1993 р., яка має апріорну систему, де органи влади обробляють інформацію, до якої надається доступ, та цим проєктом Конвенції, який містить апріорну систему визнання судових рішень. Для цих учасників включення такого положення може стати суттєвою перешкодою для приєднання держав до Конвенції. Вони переконані, що посилання на питання, пов'язані з походженням або особою дитини, може бути включено до преамбули, проте слід уникати зобов'язання щодо матеріального права, зокрема через проблеми з імплементацією.

Стосовно походження / ідентичності дитини ст. 21(1) передбачено три окремі зобов'язання:

– зобов'язання докласти максимум зусиль для збору інформації: компетентний орган повинен вжити всіх належних заходів для збору вичерпних відомостей щодо походження та ідентичності дитини (як тих, що дають змогу ідентифікувати особу, так і тих, що не містять персональних даних);

– зобов'язання зберігати інформацію: компетентний орган повинен забезпечити безпечне зберігання всієї зібраної інформації протягом визначеного або невизначеного періоду часу;

– зобов'язання щодо забезпечення доступу до інформації: компетентний орган повинен гарантувати доступ до цих відомостей дітям (незалежно від їхнього віку), стосовно яких таку інформацію було зібрано та збережено. Це право є визначальним для дитини, проте його реалізація безпосередньо залежить від належного попереднього збору та збереження відповідних даних.

У свою чергу, ст. 21(3) дає державам можливість заявити, що вони не будуть пов'язані деякими або всіма зобов'язаннями, викладеними у статтях 21(1) та 21(2). Можливість подання такої декларації передбачено з огляду на те, що наявність або відсутність цієї норми в тексті може викликати застереження щодо доцільності з боку різних країн. Окремі члени РГ наголосили, що цей механізм дозволить державам знайти баланс між правом дитини на доступ до відомостей про походження та правом інших осіб на конфіденційність. Натомість, на думку інших представників РГ, включення цієї декларації, навпаки, стримуватиме певні держави від приєднання до Конвенції.

В обґрунтуванні доцільності укотре наголошувалося на суттєвих розбіжностях у поглядах щодо того, чи варто включати положення про збереження та доступ до відомостей про походження дитини до Конвенції про визнання судових рішень щодо законного походження. Для однієї частини держав наявність цієї норми є визначальним чинником для підписання Конвенції, тоді як для інших її включення, навпаки, може негативно вплинути на готовність приєднатися до цього міжнародного договору.

Підхід *a priori* вимагатиме залучення органів влади держави звичайного проживання матері / сурогатної матері та передбачуваного(-их) батька(-ів) від моменту укладення угоди про сурогатне материнство до визнання законного походження, тоді як підхід *a posteriori* не вимагатиме залучення органів влади держави до та в рамках угоди про сурогатне материнство, і не існуватиме потреби в складному механізмі співпраці чи комунікації між державами.

Якщо буде досягнуто згоди щодо включення такого загального зобов'язання стосовно походження дитини, його доцільність залежатиме від обсягу відповідних обов'язків: чи обмежуватимуться вони лише збереженням інформації та забезпеченням доступу до неї, чи також охоплюватимуть збір таких відомостей.

Постало ще одне питання щодо доцільності включення такої норми без права на відмову від її виконання, навіть якщо її сфера дії обмежуватиметься мінімальним переліком обов'язків, який ще належить визначити.

Наведені нами статті належать до тих, які викликали найбільшу кількість роз'яснень РГ та дискусій щодо доцільності їхнього прийняття Загалом серед 25 статей проєкту Конвенції більшість зазнала суттєвої критики та спровокувала серйозні розбіжності між державами-учасницями. У межах цієї публікації видається недоцільним наводіті їх у повному обсязі. Детально з результатами обговорення доцільності проєкту Конвенції можна ознайомитися безпосередньо на офіційному вебсайті Гаазької конференції з міжнародного приватного права: https://assets.hcch.net/docs/09215fe7-6f22-4777-9fd4-ad292efd00b9.pdf.

З огляду на ситуацію, що склалася, на засіданні РГ у листопаді 2025 р. окремі

ISSN: 2307-8049 (Print)
ISSN: 2663-2799 (Online)

держави-учасниці висловили ідею щодо розроблення інструменту м'якого права, адже не вдалося досягти консенсусу стосовно передання проєкту на розгляд Спеціальної комісії. Однак, зважаючи на відсутність у Ради з загальних справ та політики (CGAP) відповідного мандата, РГ не проводила детельного обговорення цього варіанта. Після вивчення підсумкового звіту РГ Рада з загальних справ та політики (CGAP) як керівний орган організації прийняла рішення не передавати проєкт на розгляд Спеціальної комісії. Головною причиною цього кроку стали глибокі розбіжності між державами стосовно правового регулювання міжнародного сурогатного материнства.

Отже, на засіданні CGAP, що проходило з 3 по 6 березня 2026 р., було ухвалено рішення призупинити розробку Конвенції про визнання судових рішень щодо законного батьківства.

Перед призупиненням роботи над проєктом РГ завершила оцінювання його доцільності та подала Фінальний звіт, що містив проєкти потенційних правових норм. Після цього Рада доручила Постійному бюро здійснювати моніторинг змін у національному законодавстві та міжнародній практиці держав. Також було обговорено можливість повернення до розроблення цього питання в подальшому: наступний перегляд ситуації заплановано напередодні засідання Ради у 2028 р. (Final Report, 2025).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що призупинення у березні 2026 р. Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права роботи над проєктом Конвенції не є наслідком недосконалості запропонованих юридичних конструкцій. Воно відображає існування фундаментальних концептуальних розбіжностей між державами стосовно правової природи сурогатного материнства, допустимих меж застосування ДРТ, а також співвідношення принципу суверенітету держав із міжнародно-правовим обов'язком забезпечити безперервність особистого статусу дитини.

Аналіз фінального проєкту Конвенції засвідчив, що його положення були спрямовані на формування універсального механізму міжнародного визнання законного походження незалежно від способу зачаття, обставин народження чи юридичного способу встановлення батьківства. Водночас прагнення врахувати принципово різні моделі національного правового регулювання зумовило надмірне використання декларацій, застережень, факультативних положень та численних винятків із загальних правил. Така нормативна конструкція фактично трансформувала механізм міжнародного визнання із системи уніфікованих зобов'язань у модель, засновану на широкій дискреції держав, що істотно знижувало рівень правової визначеності, передбачуваності та ефективності майбутнього міжнародного договору.

Встановлено, що ключовою перешкодою для досягнення міжнародного консенсусу залишаються не колізійно-правові чи процесуальні питання визнання іноземних судових рішень, а відсутність єдиного підходу держав до оцінювання самого інституту сурогатного материнства. Саме ця обставина зумовила неможливість вироблення універсальних критеріїв визнання законного походження дітей, народжених із застосуванням ДРТ, без втручання у матеріально-правове регулювання сімейних відносин, яке традиційно належить до сфери національного суверенітету.

Переважна більшість запропонованих гарантій захисту прав людини – вимоги щодо добровільної та усвідомленої згоди сторін, запобігання торгівлі людьми й експлуатації жінок, недопущення неправомірної комерціалізації репродуктивних програм, а також забезпечення права дитини на інформацію про власне походження – одночасно були включені до проєкту як потенційні підстави для відмови у визнанні іноземних судових рішень. Такий підхід свідчить про намагання поєднати захисну функцію міжнародного договору з інструментами міжнародного приватного права, однак він істотно звужує сферу його практичного застосування та ставить під сумнів досягнення головної мети – забезпечення міжнародної безперервності законного походження.

Обґрунтовано, що запропонована модель Конвенції про визнання судових рішень щодо законного батьківства не усувала ризику виникнення феномену «кульгаючого законного походження» *(limping legal parentage)*, а лише пропонувала новий комплекс умов, за яких визнання могло бути обмежене. За наявності значної кількості факультативних механізмів, декларацій та застережень Конвенція потенційно могла набути характеру міжнародного договору «змінної геометрії», в межах якого обсяг міжнародних зобов'язань визначався б індивідуальними рішеннями кожної договірної держави, що суперечить самій ідеї забезпечення єдності правового статусу дитини у транскордонних правовідносинах.

Подальший розвиток міжнародно-правового регулювання має бути спрямований не на спроби гармонізації матеріально-правових моделей сурогатного материнства, а на вироблення універсальних мінімальних стандартів міжнародного визнання законного походження дитини, заснованих на принципі пріоритетності найкращих інтересів дитини, закріпленому в Конвенції ООН про права дитини. За сучасних умов саме застосування інструментів «м'якого права», поступова уніфікація процесуальних механізмів міжнародного співробітництва та формування спільних стандартів захисту прав дитини можуть стати більш реалістичним напрямом розвитку міжнародного приватного права, ніж укладення універсальної багатосторонньої конвенції. Тому призупинення відповідного проєкту HCCH не означає втрати актуальності проблематики транскордонного сурогатного материнства, а, навпаки, підтверджує

необхідність подальших комплексних наукових досліджень, спрямованих на пошук оптимального балансу між повагою до суверенітету держав, міжнародним співробітництвом та ефективним забезпеченням прав і найкращих інтересів дитини.

Декларація про використання штучного інтелекту. Автор заявляє про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2026), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду: визначення мети дослідження.

Використаний інструмент генеративного ШІ: Chat GPT.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несе автор. Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Чевичалова Ж. В. Міжнародні домомвленості про сурогатне материнство. Шлях до уніфікації правового регулювання. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал» No 5, 2024. С. 205-210. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/50.pdf (дата звернення: 22. 08. 2026).

2. Вознюк А.А., Гриньків О.О., Єрменчук О.П. Сурогатне материнство та торгівля людьми: критерії відмежування та підстави кримінальної відповідальності. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» No 01, 2025. С. 583–589. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/99.pdf (дата звернення: 22.08.2026).

3. Гофельд Г.С., Окремі аспекти укладення договору сурогатного материнства в україні Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал» No 7, 2024. С7 94–95. URL: https://lsej.org.ua/7_2024/22.pdf (дата звернення: 22.08.2026).

4. Черненко Олена. ДРТ в Європі та італійський кейс. URL: https://www.facebook.com/olena.chernenko/posts/дрт-в-європі-та-італійський-кейсзаконодавство-про-допоміжні-репродуктивні-технол/3073637756108357/ (дата звернення: 22.06.2026).

5. Final Report: The feasibility of one or more private international law instruments on legal parentage. URL: https://assets.hcch.net/ docs/6d8eeb81-ef67-4b21-be42-f7261d-0cfa52.pdf (last accessed: 20.06.2026).

6. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_021#Text (дата звернення: 01.07.2026).

7. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text (дата звернення: 01.07.2026).

8. WG on Parentage / Surrogacy: Final Report on the Feasibility of a possible Convention on the Recognition of Judgments on Legal Parentage. November 2025. URL: https://assets.hcch.net/docs/09215fe7-6f22-4777-9fd4-ad292efd00b9.pdf (last accessed: 27.07.2026).

9. Проєкт батьківства / сурогатного материнства. URL: https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy (last accessed: 26.07.2026).

REFERENCES:

1. Chevychalova Zh. V. Mizhnarodni domomvlenosti pro surohatne materynstvo. Shliakh do unifikatsii pravovoho rehuliuvannia [International Agreements on Surrogacy: Towards the Unification of Legal Regulation]. Elektronne naukove fakhove vydannia «Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal» No. 5, 2024. S. 205–210. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/50.pdf (дата звернення: 22.08.2026).

2. Vozniuk A. A., Hrynkiv O. O., Yermenchuk O. P. Surohatne materynstvo ta torhivlia liudmy: kryterii vidmezhuvannia ta pidstavy kryminalnoi vidpovidalnosti. [Surrogacy and Human Trafficking: Criteria for Distinction and Grounds for Criminal Liability]. Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo». No.01, 2025. S. 583–589. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/99.pdf (дата звернення: 22.08.2026).

3. Hofeld H. S. Okremi aspekty ukladennia dohovoru surohatnoho materynstva v Ukraini [Certain Aspects of Concluding a Surrogacy Agreement in Ukraine]. Elektronne naukove fakhove vydannia «Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal». No. 5, 2024. URL: https://lsej.org.ua/7_2024/22.pdf (дата звернення: 22.08.2026).

4. Chernenko Olena. DRT v Yevropi ta italiiskyi keis [ART in Europe and the Italian Case]. URL: https://www.facebook.com/olena.chernenko/posts/дрт-в-європі-та-італійський-кейс-законодавство-про-допоміжні-репродуктивні-технол/3073637756108357/ (дата звернення: 22.06.2026).

5. Final Report: The feasibility of one or more private international law instruments on legal parentage. URL: https://assets.hcch.net/ docs/6d8eeb81-ef67-4b21-be42-f7261d0cfa52.pdf (last accessed: 20. 06.2026).

6. Konventsiia pro prava dytyny vid 20.11.1989 r. [Convention on the Rights of the Child of 20 November 1989] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_021#Text (дата звернення: 01.07.2026).

7. Konventsiia pro zakhyst ditei ta spivrobitnytstvo v haluzi mizhderzhavnoho usynovlennia vid 29.05.1993 r. [Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption of 29 May 1993] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text (дата звернення: 01.07.2026).

8. WG on Parentage / Surrogacy: Final Report on the Feasibility of a possible Convention on the Recognition of Judgments on Legal Parentage. November 2025. URL: https://assets.hcch.net/docs/09215fe7-6f22-4777-9fd4-ad292efd00b9.pdf (last accessed: 27.07.2026).

9. Proiekt batkivstva / surohatnoho materynstva. [Parentage / surrogacy project] URL: https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy (last accessed: 26.07.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 19.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026